

Kronik. De tyrkiske kupmagere havde tydeligvis ikke læst op på forskningen i militærkup, inden de hovedløst forsøgte at vælte præsident Erdoğan for få dage siden.

Militærkuppets ABC



AF SUTHAN KRISHNARAJAN
Ph.d.-stipendiat
Institut for
Statskundskab
Aarhus Universitet

KUPFORSØGET natten mellem den 15. og 16. juli er det sjette i Tyrkiet siden Anden Verdenskrig. Weekendens hændelser rejser derfor debatten om Tyrkiets tilbagevendende sårbarhed over for kupforsøg. En række politikere og kommentatorer har allerede givet deres bud på årsagerne til kuppet, samt hvorfor det slog fejl.

Men hvad siger forskningen? Var Tyrkiet virkelig i en politisk tilstand, der inviterede til et kup, og var det fejlslagne udfald givet på forhånd? Og hvilken politisk udvikling kan vi forvente at se i den nærmeste fremtid i Tyrkiet?

Lad os starte med at kortlægge, hvad der ligger i begrebet kupforsøg. Kupforsøg er en situation, hvor en gruppe inden for statsapparatet prøver at vælte den siddende regering på ulovlig vis. Sådanne forsøg er i nogle tilfælde voldelige – i Tyrkiet meldes der nu om over 160 dødsfald og mere end 1000 sårede under weekendens kampe – men ofte er truslen om vold tilstrækkelig.

Den afgørende forskel mellem kupforsøg og andre ulovlige udfordringer af regeringen er dermed, at kupforsøg per definition foretages af personer i toppen af statsapparatet, hvormod eksempelvis borgerkrige og revolutioner er drevet af masserne.

Med andre ord: De kan ikke deltage i et kupforsøg her i Danmark, medmindre De er en af de 179 politikere i Folketinget, topbureaukrat i centraladministrationen, dommer hos domstolene, politibetjent eller en del af de væbnede styrker. Typisk vil kupforsøg have en eller anden form for militær deltagelse. Derfor bliver udtrykkene kup og militærkup ofte brugt i flæng.

SIDEN Anden Verdenskrig har verden oplevet over 460 kupforsøg, hvoraf halvdelen har været succesfulde. Størstedelen af disse kupforsøg fandt sted under Den Kolde Krig. Herefter er antallet faldet gradvist, og vi er nu nede på i gennemsnit fem forsøg om året.

Tyrkiet illustrerer denne udvikling på glimrende vis, idet alle landets fem tidligere kupforsøg efter 1945 fandt sted under Den Kolde Krig, mens weekendens kupforsøg var det første i 36 år.

Kupforskningen peger på, at specielt to sæt af faktorer øger sandsynligheden for kupforsøg: landets økonomiske situation og landets militære interesser. Lande med lavt velstandsniveau har typisk et svagt statsapparat, et svagt civilsamfund og en utilfreds befolkning. Dette skaber politisk ustabilitet og gøder jorden for kup. Denne udvikling forstærkes flere steder af, at kontrol over statsapparatet giver adgang til indtægter fra naturressourcer, typisk olie.

Kigger vi på kuppet i Tyrkiet, gjorde ingen af disse forhold sig gældende. Landet har de senere år oplevet imponerende vækstrater og er i dag verdens 17.-største økonomi.

Selvom finanskrisen dæmpede væksten en smule, har tyrkerne fortsat oplevet økonomisk fremgang de senere år. Desuden har Tyrkiet ikke nogen nævneværdig olieproduktion. Danmark har eksempelvis en daglig oliepro-



En mand protesterer mod kupforsøget ved at lægge sig foran en kampvogn ved Atatürk-lufthavnen i Istanbul. FOTO: REUTERS

duktion, der er mere end tre gange så stor som Tyrkiets.

Udover økonomien spiller militærets interesse en vigtig rolle. Stort set alle studier er enige om, at den hyppigste årsag til kupforsøg er drastiske nedskæringer i militærbudgettet.

Omvendt er det generelt en god idé for kuptruede stats- og regeringsledere at forkæle deres militær med det nyeste isenkram i form af kampfly, kampvogne og fjernstyrede missiler.

Adskillige afrikanske eksempler har desuden vist, at det betyder knap så meget, om militæret faktisk kan finde ud af at betjene disse våben.

Kupforsøget i Tyrkiet passer fint ind i denne ramme. Præsident Erdoğan har siden sin tiltræden i 2003 skåret kraftigt i militærbudgettet. Militæruddgifterne er nu på deres laveste niveau siden Anden Verdenskrig. Erdoğan's beslutning om at genstarte konflikten med den kurdiske separatistbevægelse PKK har samtidig skabt utilfredshed i militæret, som hver eneste dag mister soldater i de sydlige kampzoner.

Utilfredsheden er endelig blevet forstærket af de talrige terrorangreb begået af sunni-muslimske ekstremister, der i første omgang fik økonomisk støtte fra Erdoğan's regering i kampen mod Assadregimet i Syrien.

NATTEN til den 16. juli kulminerede denne utilfredshed så i et kupforsøg. Som vi nu ved, var det en komplet fiasko. Årsagerne kan være mange, men også her kan forskningen hjælpe os med at forstå forløbet. Der er i litteraturen enighed om, at der eksisterer i hvert fald én helt afgørende betingelse for et succesfuldt kup: mediekontrol.

Det er stort set altid en lille fraktion i militæret, der forsøger at kuppe sig til magten. Den første og helt afgørende opgave er at sikre sig, at det øvrige militær bakker op om – eller

som minimum forbliver passive – under slagets gang.

Situationen sammenlignes ofte med et kærestepar, hvor manden vil se actionfilm, mens kvinden vil se en romantisk komedie. Vigtigst for dem begge er dog at se en film sammen frem for at se film hver for sig. På samme måde vil nogle grupperinger i militæret bakke op om et kupforsøg, mens andre vil være imod. Men begge parter ønsker at undgå det absolut værste scenario: en væbnet konflikt internt i militæret. Det afgørende for kupmagerne er derfor at overbevise resten af militæret om, at kuppet vil (eller allerede er) lykkedes, og at de dermed gør klogest i at støtte op om foretagendet for at sikre husfreden, uanset om de egentlig er for eller imod.

Det er her, kontrollen med medierne er alfa og omega. Eksempelvis oplevede man i 1990'ernes Thailand – et af de lande i verden, hvor der oftest forekommer kupforsøg – at regeringen brugte store summer på en mobil radiostation som et værn imod fremtidige kupforsøg (stationen blev dog senere konfiskeret af militæret af »sikkerhedsmæssige årsager«).

I Tyrkiet forsøgte kupmagerne at lukke ned for både sociale medier og centrale tv-stationer. Både tyrkisk stats-tv og CNNs tyrkiske søsterkanal blev stormet.

Men allerede efter få timer lykkedes det præsident Erdoğan at kommunikere til sine tilhængere via Facetime og senere ved hjælp af sms-meddelelser.

Kupmagerne formåede desuden ikke at formidle deres eget budskab i medierne. Kup bliver normalt – og lettere komisk – begrundet med de samme argumenter stort set overalt: »bekæmpelse af korruption«, »bevarelse af landets demokrati«, »magten tilbage til befolkningen« og så videre.

I Tyrkiet formåede kupmagerne end ikke at

bringe disse skabelonudtalelser i spil. Udover nogle få sporadiske udmeldinger var natten til den 16. juli karakteriseret af en larmende tavshed fra kupmageres side.

KUPFORSØGET opnåede derfor aldrig den selvopfyldende aura af uovervindelig, der er nødvendig for succes. Det er derfor ikke overraskende, at den ret beskedne operationelle styrke på omkring 2000 soldater hurtigt blev udmanøvreret af oppositionelle dele af militæret, politistyrker og titusinder af demonstranter i Istanbul og Ankaras gader.

Spørgsmålet er nu, hvilken politisk udvikling vi bør forvente at se i den nærmeste fremtid i Tyrkiet?

Tyrkiet har i de seneste år set en række tiltag, der har svækket demokratiske institutioner såsom de frie medier, oppositionspartierne og de uafhængige domstole. At dømme ud fra Erdoğan's umiddelbare reaktion i form af masseanholdelser, fyringer af dommere samt ønsket om at genindføre dødsstraf, kunne man umiddelbart frygte, at landet er på vej i endnu mere autoritær retning.

Også her kan forskningen give os nogle præj. I en netop udkommet artikel i tidsskriftet *Foreign Policy Analysis* har to af verdens førende kupforskere vist, at sandsynligheden for demokratisering stiger – ja, faktisk fordobles – i den nærmeste fremtid efter et kupforsøg.

Herudover har andre forskere argumenteret for, at statsledere, som netop har overlevet et kupforsøg, ofte reagerer på følgende måde: Efter en indledningsvis brysk reaktion besinder de sig og indser, at overdreven afstraffelse kun vil øge sandsynligheden for endnu et kupforsøg. Hvorvidt Erdoğan ender med at følge statistikken eller sætter yderligere skub i de senere års bekymrende politiske udvikling, må fremtiden vise.